

La pedra volcànica en el paisatge arquitectònic de la Garrotxa i la Selva

Text > **XAVIER SOLÀ COLOMER**, doctor en història

La pedra volcànica ha marcat l'arquitectura de la Garrotxa i la Selva, des de Castellfollit de la Roca fins a Hostalric, amb construccions emblemàtiques sobre colades i xemeneies basàltiques, així com l'explotació de pedreres amb pedra destinada a llambordes. Històricament s'ha emprat el basalt, la pedra tosca i la greda per construir tot tipus d'edificis, des de barraques de pedra seca fins a construccions militars (castells), religioses (esglésies), domèstiques (cases mitgeres i masos) o vies de comunicació (ponts i camins).

La pedra (o les pedres) d'origen volcànic ha tingut un protagonisme indiscutible en el paisatge arquitectònic de les comarques de la Garrotxa i la Selva: de Castellfollit de la Roca a Olot, les valls d'en Bas i d'Hostoles, passant per Amer i Anglès, baixant de nord a sud fins a Santa Coloma de Farners, Sant Dalmai, Caldes de Malavella, Riudarenes, Maçanet de la Selva, i fins a arribar a Sils, Vidreres i Hostalric. El litoral (Tossa de Mar, Lloret de Mar i Blanes) n'ha estat una excepció.

A la Garrotxa, la pedra volcànica, en la seva diferent morfologia (greda, pedra tosca, basalt o lava), s'havia utilitzat abastament per a la construcció de tot tipus d'edificis (cases, masos, esglésies o ponts), o en la pavimentació

>> *Voltes de Can Brivonet de Sant Feliu de Pallerols, construïdes el 1627 amb pedra tosca i calç. (Foto: XAVIER SOLÀ)*

ció de carrers, en forma de les llam-bordes. L'exploració de les pedreres basàltiques, com les del Moscaró i Molí Fondo (a Sant Joan les Fonts), del Sesquer (a Sant Feliu de Pallerols) i la Pedrera Ortiz (a Castellfollit), a finals del segle XIX i principis del segle XX, va tenir aquesta finalitat, l'empedrat de les vies de comunicació, ja que eren ideals per la resistència i duresa. El poble de Castellfollit de la Roca es va aixecar sobre una gran cinglera basàltica, formada per dues colades de lava sobreposades. Les seves cases i les esglésies parroquials de Sant Salvador (la vella i la nova) van emprar aquestes pedres degudament treballades en escaire. Així mateix, a Sant Feliu de Pallerols, al llarg del camí ral que seguia el costat nord del riu Brugent, de la capella de Sant Sebastià al puig de la rectoria, s'hi anaren construir les cases, prenent les pedres de la llera basàltica. En una d'aquestes, amb un pas cap a un hort, l'any 1638 el mestre de cases Pere Boada va «edificar paret fins a la rocha negra» que aflorava arreu.

Entre Olot i les Preses s'hi estén el bosc de Pedra Tosca, un espai que va esdevenir agrícola. Aquí s'hi van anar construint, durant segles, les barraques o cabanes de pedra seca, utilitzades pels pagesos, caçadors i pastors. I és que la greda i la pedra tosca van ser especialment indicades per a les voltes grasses, lleugeres però resistents. S'hi col·locaven les pedres verticalment, enganxades amb l'argamassa. A les Planes d'Hostoles, el sabater Jeroni Plana encarregava la construcció d'una casa als mestres de cases Pere Fortet i Antoni Feixes, i indicava que «lo primer sostra aje de ser volta grassa de pedra tosca o pedra embrocada y tota apunt y enblanquida ab llet de calç» (1653). Igualment els mestres de cases Joan Ciurola i Francesc Vidal treballaren en la casa del blanquer olotí Josep Pagès, i necessitaren «pedras y gredas» procedents de Santa Pau (1634). La volta grassa, feta de sorra, calç i aigua, es va convertir en el sistema més eficaç per cobrir les plantes baixes de cases de poble i masies i les naus de les esglésies. La nova capella de Sant Isidre, dins l'església de Sant Privat, construïda l'any 1639 pel picapedrer Pere Boada, havia de ser amb «volta grassa y lo rodador de la volta de pedra picada».

>> Castell de Malavella (Caldes de Malavella), aixecat sobre unes bases prismàtiques de basalt. (Foto: XAVIER SOLÀ)

La zona volcànica de la Selva se situa al voltant de Maçanet de la Selva, Riudarenes, Caldes de Malavella, Hostalric i Sant Dalmai. El castell de Malavella, situat al turó de Sant Maurici, es va construir sobre un aflorament de prismes basàltics, fruit d'una antiga xemeneia volcànica, cosa que li donà una gran estabilitat. Les restes del castell tres torres circulars i fragments de muralla), datades del segle XII, són de color negre, característic del basalt.

Al costat del volcà de la Crosa, a Sant Dalmai (Vilobí d'Onyar), el canonge de la seu de Girona Bartomeu Burgués feu construir el mas Burgués (Can Telleda) l'any 1606. A les gruixudes parets laterals s'hi veuen perfectament les diferents fases de construcció, on s'empraren les pedres irregulars basàltiques volcàniques en el morter, mentre que la façana principal, les obertures (el gran portal dovellat o les finestres del primer pis amb frontó triangular) i l'escut familiar foren realitzats amb la nummulítica «pedra blava» de Girona. També de basalt són la capella de Santa Margarida de Vilobí d'Onyar i l'església parroquial de Sant Esteve, que es va construir en part sobre el castell. Les seves parets foren fetes amb files perfectament alineades de carreus petits i mitjans de roca volcànica.

Al sud de la comarca, entorn de la zona de Maçanet de la Selva i de la Tordera, es manifesten les restes del vulcanisme pliocè, en els afloraments de Puig Ardina (a Riudarenes), Sant Corneli o Can Saboia (Fogars de la Selva i

Tordera) i Hostalric. A Puig Ardina (o Puigsardina) s'hi van construir, a mitjan segle XIX, dues torres de telegrafia òptica, fent servir una combinació de pedra basàltica devastada, rajols, sorra i calç.

Hostalric s'aixeca sobre les restes d'un volcà. El poble es va erigir seguint l'estreta carena de pedra basàltica sobre la Tordera, en el punt mitjà del camí ral entre Girona i Barcelona, i es van formar els carrers Major i Ravalet. En les seves cases, muralles, torres (la torre dels Frares), l'església parroquial de la Mare de Déu dels Socors i l'antic convent de Sant Francesc de Paula (avui, l'ajuntament) es feu servir la maçoneria amb pedra basàltica. La fortalesa militar, situada en el punt més elevat del municipi, es troba damunt l'antiga xemeneia del volcà, de la qual en resten les columnates basàltiques i altres materials piroclàstics. Durant la guerra de Successió, aquest edifici va ser completament remodelat per l'enginyer militar Francisco de Santa Cruz, que treballà a les ordres de l'arxiduc Carles, i, un cop a mans de Felip V, el nou enginyer francès Pròsper de Verboom millorà l'edifici amb tres baluards, un fossat i un revellí.

Al costat de la pedra d'origen volcànic, les pedreres locals van proporcionar el material necessari per a la construcció de proximitat, tot abaratint costos i aprofitant els recursos. Les pedres es trencaven a la pedrera en blocs irregulars, que es modelaven i perfilaven a peu d'obra. A Besalú, es

>> *Muralles d'Hostalric.* Foto: DIPUTACIÓ DE GIRONA. INSPA. FONS MARTÍ CALVO (SEBASTIÀ MARTÍ CALVO).

va emprar el mateix tipus de pedra al monestir de Sant Pere, a la parroquial de Sant Vicenç i a la canònica de Santa Maria. Es va utilitzar el travertí (la pedra calcària), porós, fàcil de treballar i de colors clars, procedent de les pedreres veïnes de Serinyà i Fares.

L'estada del picapedrer i mestre de cases Llätzer Cisterna II a la Garrotxa va ser ben prolífica. Mentre que a Girona la construcció dels portals de Sant Martí Sacosta i Sant Feliu s'havia rea-

litzat amb pedra nummulítica local, a Olot va adaptar-se a les pedreres d'arenosa, una pedra tova, per al claustre del convent del Carme. L'abat de Ripoll Francesc de Pons i el rector de Batet de la Serra Jeroni Collferrer li encarregaren «una portalada de pedra picada», l'un per al seu palau i l'altre per a l'església parroquial, a les quals cal afegir la de l'hospital Sant Jaume. Com aquests, els contractes de portes, portals, finestres i cantonades indiquen que s'havien de fer amb pedra ben escairada. Un altre portal era el que elaboraven els mestres de cases Pere Cases i Rafel Solà per a l'esmentat convent del Carme (1627) i les cantonades del mas Tries que fabricaren els germans Pere i Joan Cases, les quals havien «de fer de quatre palms de llargària y un palm y mig de cervell y dos palms de calçada, y té de ser de brasa y aresta viva», i que «dits mestres no tenen sinó de trencar y picar la pedra».

A Sant Feliu de Pallerols hi havia obertes diferents pedreres prop del mas Ombert (en el llibre de l'obreria de l'església parroquial s'indicava que la pedra provenia d'aquí), del cingle de Rocalba i dels Estaldats. A Amer, la realització d'una porta monumental per al monestir obligava el mestre picapedrer Joan Blanc a «trencar la pedra per dit portal en la padrera de Amer y aquell després picarà y assentarà en la

dita ysglésia». Les pedreres de la Celler de Ter estaven situades a la falda de la serra de la Palomera: de Colldegria, de la Palomera, de la Font de l'Arc, la Valona i de l'Esqueix d'en Pujol. Explotades des de finals del segle XIX i els primers decennis del segle XX, se'n treia i es treballava la pedra per a llambordes.

A Arbúcies, l'acabament de l'església parroquial de Sant Quirze i Santa Julita l'any 1666 suposà per als mestres de cases Jaume Boixó (de Girona) i Jacint Ullac (de Vic) el cobrament de 100 lliures «per las taras de sobre plombar y acabar de fer lo dedins del campanary tots las pedras que són trencadas són de la vila». I a Lloret de Mar, quan el mestre de cases blanenc Salvador Soteras rebé l'encàrrec de construir una casa del pagès Francesc Mont, aquest li prometé que «arrencar tota la pedra serà menester per fer ditas obras en la padrera de la present vila de Lloret» (1697).

La manca de bona i abundant pedra a la costa selvatana provocà que s'hagués d'importar, de l'interior (via terrestre) o d'altres localitzacions costeres (via marítima). A Blanes, els jurats encarregaren als mestres de cases Lluís Boades i Benet Cendranner la construcció d'unes cases a la plaça pública, que realitzaren amb «pedra fina de Barcelona» (1625). I l'any 1628 el mercader Esteve Poc va pagar 27 lliures i 12 sous al mariner Joan Rulla per «aportar la pedra del portal rodó ab scalaborns per obrar la dita [seva] casa des de la ciutat de Barcelona a la present vila de Blanes». Precisament, la universitat de Blanes disposava, entre els seus monopolis (o impostos indirectes), de la «imposició als picapedrers», d'acord amb la qual «qualsevol mestre de casas sia obligat en pagar tres diners per lliuras dels cantons que picarà y vendrà de imposició». La pedra era, doncs, un bé escàs, i s'havia d'aprofitar al màxim. L'any 1604 l'abat de Ripoll Jeroni de Pons, senyor jurisdiccional de Tossa de Mar, feu reparar les muralles i el castell de la vila pel mestre de cases tossenc Glaudi Mates, perquè estaven «arruïnades i enderrocades». Li manava reaprofitar al màxim les pedres, desmuntar algunes parets i tornar-les a muntar, construir algunes parts amb guix, i comprar la calç a Santa Susanna per fer un «bon morter».

>> *Pedrera de basalt de Castellfollit de la Roca, l'any 1918.* Foto: INSTITUT AMATLLER D'ART HISPÀNIC. ARXIU MAS (VALENTÍ FARGNOLI) - AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI.